

کلیات تاریخ و تمدن ایلام باستان

www.ketab.ir

مؤلف:

دکتر مهرداد نوری مجیری (خواجه نوری)

سرشناسه	:	نوری مجیری، مهرداد -
عنوان و نام پدیدآور	:	کلیات تاریخ و تمدن ایلام باستان / مهرداد نوری مجیری (خواجه نوری).
مشخصات نشر	:	تهران: آوشت، ۱۴۰۰ -
مشخصات ظاهری	:	۴۱۹ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۹۵۶۸۷۶-۷
وضعیت فهرست نویسی	:	فیپا
موضوع	:	ایلام (استان) -- تاریخ
موضوع	:	ایلام (استان) -- تمدن
رده بندی کنگره	:	DSR ۲۰۰۱
رده بندی دیویی	:	۹۵۵/۴۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۷۳۹۱۰۷۵
وضعیت رکورد	:	فیپا

www.ketab.ir

کلیات تاریخ و تمدن ایلام باستان

نویسنده	دکتر مهرداد نوری مجیری (خواجه نوری)
طراحی و تولید	نشر آوشت - مدیر مسئول: مریم کاشف‌نیا
طراح جلد	فریبا اعلایی
سال نشر	اول ۱۴۰۰
شمارگان	۵۰۰ نسخه
قیمت	۹۰۰۰۰ تومان
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۹۵۶۸۷۶-۷
چاپ و صحافی	مشکی

مرکز بخش و تولید

تهران، خ انقلاب، خ فخر رازی، خ وحید نظری غربی، پ ۹۹، واحد ۸

۶۶۴۰۳۸۱۳ : ۶۶۴۰۳۸۳۰ ☎

Ⓜ www.avasht.com ⓧ @avashtbook ☎ 0910-0764142

🔒 کليه حقوق مادی و معنوی این اثر برای انتشارات آوشت محفوظ است.

فهرست مطالب

مقدمه مؤلف.....	۱۳
فصل اول: کلیات جغرافیایی - تاریخی ایلام باستان.....	۱۷
جغرافیای طبیعی استان خوزستان.....	۱۸
موقعیت جغرافیایی و حدود وسعت.....	۲۱
ناهمواری ها و گسل ها.....	۲۲
کبیر کوه.....	۲۲
دینار کوه.....	۲۳
کوه مانشت.....	۲۳
کوه دالبری.....	۲۳
کوه اناران.....	۲۴
انجیر کوه.....	۲۴
سرخ کوه.....	۲۴
ناهمواری های استان.....	۲۵
منابع آبی.....	۲۵
آب و هوا.....	۲۷
باد.....	۲۸
بارش.....	۲۸
خاک.....	۲۹
منابع و معادن.....	۳۰
پوشش گیاهی و تنوع جانوری.....	۳۱
جغرافیای تاریخی ایلام باستان.....	۳۴
معناشناسی واژه ایلام.....	۳۸

فصل دوم: محوطه‌ها و نام جای‌های تاریخی ایلام باستان ۴۳

..... ۴۴ انشان (ملیان).

..... ۵۳ آوان (آون).

..... ۵۵ سیماشکی (سیمشکی).

..... ۵۷ لیان.

..... ۵۸ شری هوم.

..... ۶۰ پارسوماش.

..... ۶۰ هوهنور.

..... ۶۱ ورهشی.

..... ۶۲ بشیم.

..... ۶۳ هیدالو.

..... ۶۳ ده نو (هوپشن).

..... ۶۳ آرته.

..... ۶۳ مکن.

..... ۶۵ ملوخ (ملو‌حا).

..... ۶۶ سو.

..... ۶۷ دیلمون.

..... ۶۹ زبشلی.

..... ۶۹ شوش.

..... ۷۳ چغازنبیل (دوراوتاش).

..... ۷۵ هفت‌تپه.

..... ۷۶ چغامیش.

..... ۷۸ جوبجی راهرمز.

..... ۷۹ گورستان لما (چال شاهین).

..... ۸۰ تپه موسیان.

..... ۸۱ دشت میاناب شوستر.

..... ۸۱ تپه شرف‌آباد.

..... ۸۲ تپه فروغ آباد (تپه فخرآباد).

..... ۸۲ تپه جعفرآباد.

۸۳	تپه بندبال.....
۸۴	تپه جوی.....
۸۵	تپه ابوفندوا.....
۸۷	تپه بالنجان.....
۸۷	تپه سنجر.....
۸۹	محوطه قلعه گلی.....

فصل سوم: ساختار سیاسی و ادوار تاریخی ایلام باستان..... ۹۱

۹۲	تاریخ سیاسی ایلام.....
۹۷	ادوار تاریخی ایلام.....
۹۸	آغاز ایلامی.....
۹۹	دوره ایلام قدیم.....
۹۹	سلسله آوان.....
۱۰۵	دوره اول فترت (۲۱۸۳ - ۲۰۷۸ ق.م).....
۱۰۵	سلسله سیماشکی.....
۱۰۹	سلسله‌های سلاطین ایلام.....
۱۰۹	خاندان اپارت (سوکل مخ).....
۱۱۵	دوره فترت دوم (۱۵۰۰ - ۱۳۳۰ ق.م).....
۱۱۵	خاندان تیتی آهار (آغاز ایلام میانه).....
۱۱۷	خاندان ایگ هالکی.....
۱۲۱	خاندان شوتروکی.....
۱۲۴	دوره فترت سوم (۱۱۰۵ - ۷۶۰ ق.م).....
۱۲۵	سلسله ایلام نو (۷۶۰ - ۶۴۴ ق.م).....
۱۲۹	وضعیت سیاسی ایلام بعد از فروپاشی توسط آشوریان.....

فصل چهارم: روابط ایلام با بین‌النهرین..... ۱۳۳

۱۳۴	روابط ایلام و سومر.....
۱۳۸	روابط ایلام و اکد.....
۱۴۲	روابط ایلام و بابل.....
۱۴۴	روابط ایلام و آشور.....

مقدمه مؤلف

تاریخ و جغرافیا رابطه‌ای مکمل با یکدیگر دارند. این جمله‌ای است که تمام افرادی که به گونه‌ای با این علم سر و کار دارند بارها آن را شنیده و به‌وضوح از صحت آن آگاه هستند. نقش پُراهمیت و مؤثر جغرافیا و وقایع تاریخی در پیشرفت یا افول فرهنگ و تمدن ملل چنان آشکار است که در کنار سایر عوامل، موجب پیشرفت یا عقب‌ماندگی جوامع مختلف انسانی شده است. هیچ پژوهش تاریخی بدون پرداختن به جغرافیای زمان مورد تحقیق نمی‌تواند به بیان تاریخ دوره‌ای خاص به‌روشنی بپردازد. تأثیر جغرافیا با عوامل مختلف آن در انسان و حتی رفتار فردی انسان امروزه به اثبات رسیده است. مطمئناً جغرافیا بر سیاست و شیوه کشورداری حکومت‌ها در گذشته تأثیر بسزایی داشته و همچنین در مناسبات میان حکومت‌های گوناگون نیز مؤثر بوده است. مطالعه و تعبیر و تفسیر آثار و یافته‌های باستانی نیازمند شناخت شرایط جغرافیایی و زیست‌محیطی منطقه و آشنایی با پیشینه تاریخی آن منطقه از طریق متون تاریخی و مطالعاتی است که پیش‌تر در منطقه انجام گرفته است. به‌بیان دیگر شناخت محیط جغرافیایی و زیست‌بوم منطقه پیش‌درآمدی است که باستان‌شناس و محقق را با عواملی که توجه جوامع باستانی را جهت اسکان و استقرار در یک منطقه جلب می‌نموده است، آشنا و از طرفی شناخت پیشینه تاریخی منطقه او را با شرایط زمانی و رویدادهای

ثبت شده‌ای آشنا می‌سازد که در تجزیه و تحلیل و تفسیر یافته‌های فرهنگی به او کمک شایانی می‌کند. یکی از دوران‌های درخشان تاریخ و تمدن ایرانی تشکیل امپراتوری ایلام است که متأسفانه به علت کمبود حفاری‌های باستان‌شناسی در منطقه حکومتی ایلام این بخش از تاریخ کهن کشورمان کمتر مورد توجه قرار گرفته است. از تاریخ ایلام تا سال‌ها قبل اطلاع دقیقی در دست نبود و فقط اسمی از آن در برخی از کتب دیده می‌شد. علاقه بشر در رهگذر زمان برای ثبت و جاودان نمودن وقایع زندگانی خود و بهره‌گیری از عوامل مختلف مانند لوحه‌های سنگین و گلی، سنگ‌نوشته‌ها، مهرها و نقوش برجسته برای نیل به این هدف فصل مهم و جالب توجهی را در علم باستان‌شناسی به وجود آورده است. انواع مختلف این مدارک مستند در دل تپه‌ها و صخره‌ها زوایای آثار باستانی و آستانه معابد وجود دارند که همگی حاکی از آن است که انسان نسبت به ثبت وقایع زندگانی که شامل افتخارات بوده است توجه شدیدی داشته است. علاوه بر فعالیت‌های علمی که در یکی دو قرن گذشته بر روی این گونه نقوش برجسته به وسیله دانشمندان باستان‌شناس انجام گرفته هنوز نیاز زیادی به بررسی و تحقیق در مورد شناسایی کامل جزئیات صحنه‌های نقش برجسته و مهرها و سفالینه‌ها به خصوص آن نقوشی که فاقد کتیبه و متن خطوط می‌باشند احساس می‌گردد. آنچه تاکنون محققین شرق‌شناس از ایلام بر ما روشن نموده‌اند در عین اینکه کامل و جامع نیست و نسبت به آثار باقی‌مانده از تمدن درخشان ایلام بسیار ناچیز می‌باشد ولی با ارزش و گویاست. تحقیقات علمی باستان‌شناسی مدارک و اسنادی را در رابطه با چگونگی هنر و صنعت، مذهب، عقاید و افکار، تاریخ سیاسی، وسعت محدوده تحت تسلط و همچنین ارتباط آن‌ها با همسایگان و دیگر تمدن‌های باستانی را به‌عنوان پایه‌ای بر پژوهش‌های بعدی در اختیار محققین قرار می‌دهد. اگرچه تحقیقات انجام گرفته بسیاری از نقاط تاریک را روشن می‌سازد ولی تمام دستاوردهای آنان نتوانسته است ابهام این دوران تاریخی را از ابعاد گوناگون کاملاً برطرف

سازد. به‌طور کلی تمدن ایلام ۳ دوره تاریخی را در بر می‌گیرد: دوره ایلام قدیم که در این دوران ایلام در اکثر اوقات تقریباً زیر نظر اکدی‌ها بود و حتی خط و زبان اکدی در پاره‌ای از ایلام رواج یافت، دوره ایلام میانه که دوره طلایی تمدن ایلام به شمار می‌رود و ایلام در این دوران توانست به‌طور کلی از وابستگی به بین‌النهرین بیرون آید و دوره ایلام جدید که در این دوران شاهزادگان ایلام برای رسیدن به قدرت با یکدیگر در نزاع بودند و همین امر باعث شد تا هرج‌ومرج در ایلام روز به‌روز بیشتر شده و موجب تضعیف حکومت شود تا اینکه بالاخره در دوران پادشاهی آشوریانیپال ایلام به کلی از صحنه روزگار محو شد. البته باید گفت اگرچه ساختار سیاسی ایلام از بین رفت ولی این مردمان بعدها زیر نظر شاهنشاهی هخامنشی توانستند مرزهای ایران را گسترش داده و حکومت واحدی را تشکیل دهند. بنابراین تمامی شواهد دال بر این است که ما با تمدنی بزرگ در ایلام باستان مواجه هستیم که ابداً کوچک و کم‌اهمیت نیست بلکه یافته‌های ما از آن مردمان اندک است. اگر پژوهش‌های علمی در مورد این دوران تاریخی ادامه پیدا کند دور نیست زمانی که ما به این دوره تاریخی احاطه علمی کاملی پیدا کنیم و از ورای این دریچه علمی بتوانیم نقاط تاریک دیگر این تمدن سرزمینمان را روشن نماییم.

لازم به ذکر است برای احاطه بیشتر بر رویدادهای این دوره اعم از سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و هنر در پایان مبحث به ذکر کرونولوژی (گاهشماری) این دوره نیز پرداخته شده است که تاریخ وقوع حوادث و زمان وقوع هر رویداد با نهایت سهولت نگاشته شده است. در تاریخ سلطنت برخی از شاهان و رویدادهای وابسته در کتب مختلف اختلافاتی در حدود یک تا پنج سال دیده می‌شود بنابراین تلاش گردیده است که تواریخ به‌طور متوالی نگاشته شود و با توجه به تواریخ متعدد مندرج در کتب تاریخی و روایات، آن تاریخی که با توجه به متون اصلی با کمترین خطا عنوان گشته به قلم آورده شود.

در پایان امید آن می‌رود که این پژوهش و تحقیق مورد امعان نظر

اهل علم و علاقه‌مندان به این موضوع واقع گردد زیرا که آثار علمی از جان نویسندگان مایه می‌گیرند و دغدغه اصلی آنان انتقال بی‌کم و کاست افتخار آفرینی است که آیندگان هرگز از آن‌ها بی‌نیاز نخواهند بود و در نهایت از انتشارات آوشت و همکاران ایشان که با صبر و صرف زمان کوشش نمودند تا این کتاب به بهترین نحو ممکن به زیور طبع آراسته شود صمیمانه تشکر می‌نمایم.

مهرداد نوری مجیری (خواجه نوری)

آمرداد ۱۳۹۸